

Edícia Etnografické zápisníky Jána Lazoríka (z archívu Ľubovnianskeho múzea)

Edition of Ján Lazorík Ethnographic Notebooks
(from the archives of the Ľubovňa Museum)

Katarína Babčáková

Kontakt / Contact

Mgr. Katarína Babčáková, PhD., Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni
Zámocká 22, 064 01 Stará Ľubovňa, e-mail: katarina.babcakova@hradlubovka.sk

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3091-2521>

Ako citovať / How to cite

Babčáková, K. (2022). Edícia Etnografické zápisníky Jána Lazoríka (z archívu Ľubovnianskeho múzea). *Etnologické rozpravy*, 29(2), 100-105.

Edícia Ľubovnianskeho múzea

Dalibor Mikulík, Monika Pavelčíková, Natália Špesová, Adrián Drobňák: *Etnografické zápisníky Jána Lazoríka: drotárstvo, vystahovalectvo, vojny (zo zbierok Ľubovnianskeho múzea)*. Stará Ľubovňa: Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni, 2019, 54 s.

Dalibor Mikulík, Monika Pavelčíková, Natália Hrebíková, Blahoslav Lazorík, Igor Lazorík: *Etnografické zápisníky Jána Lazoríka: remeslá (zo zbierok Ľubovnianskeho múzea)*. Stará Ľubovňa: Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni, 2020, 74 s.

Dalibor Mikulík, Katarína Babčáková, Alžbeta Lukáčová, Monika Pavelčíková: *Etnografické zápisníky Jána Lazoríka: kalendárne zvyky a obrady (zo zbierok Ľubovnianskeho múzea)*. Stará Ľubovňa: Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni, 2021, 140 s.

Dostupnosť archívneho pramenného materiálu z etnografických zberov, etnomuzikologických i etnochoreologických výskumov a dokumentácií je pre odbornú i laickú verejnosť častým problémom. V tomto smere pomerne ojedinelým a motivačným je počin Ľubovnianskeho múzea v Starej Ľubovni, spočívajúci v postupnom zverejňovaní odborne komentovaného pramenného archívneho materiálu a popularizácii poznatkov z terénnych výskumov a dokumentácií. V ostatných troch rokoch tak boli publikované rukopisy výskumných zápisníkov bývalého odborného pracovníka Ľubovnianskeho múzea Jána

Lazoríka, ktoré pochádzajú z čias jeho pôsobenia v múzeu na prelome 70. a 80. rokov dvadsiateho storočia. Tieto zápisníky sa múzeu podarilo zdigitalizovať vďaka podpore Fondu na podporu umenia (FPU) v roku 2019¹ a následne bolo iniciované ich postupné publikovanie s cieľom sprístupnenia tohto rozsiahleho pramenného etnografického materiálu.

Ján Lazorík bol pedagógom, etnografom, múzejníkom, zberateľom, folkloristom, scenáristom, jazykovedcom, prírodovedcom a botanikom. V roku 1976 začal pracovať ako od-

Obr. 1.

Ján Lazorík, pracovník Okresného múzea v Starej Ľubovni pred svojim Trabantom, Torysa.
Zdroj: archív Ľubovnianskeho múzea 1979.

¹ Digitalizované rukopisy sú uložené na pevnom disku a v kópii na archívnych DVD nosičoch v archíve Ľubovnianskeho múzea s cieľom ich uchovania pre ďalší výskum i sprístupňovanie odbornej a laickej verejnosti.

borný pracovník Okresného múzea v Starej Ľubovni a bol výraznou osobnosťou procesu tvorby tunajšej expozície Múzea ľudovej architektúry. Uskutočnil stovky terénnych výskumov, pri ktorých zaznamenal, ako sám hovoril, *ňezmirne* množstvo informácií o tradičnej materiálnej, duchovnej, sociálnej i umeleckej kultúre Spiša, Šariša i Zemplína. Do svojich 38 *písaniek*, na magnetofónové kotúče a pásky zaznamenával spomienkové rozprávania, slovesné, hudobné, tanečné i slovesné prejavy, dokumentoval remeselné postupy, tradičné staviteľstvo a ľudí pri ich každodennej práci, počas sviatkov, obradov i hier. Na svojom ojazdenom trabante – *papundeľi* zozbieral a neskôr do depozitára múzea poskytol pozoruhodné množstvo vzácných artefaktov – nábytku, sakrálnych, umeleckých a remeselných predmetov, historických tlačí z fár a matrik, náradia, súčastí tradičného odevu, ale i častí búraných tradičných stavieb či kaštieľov.² Pri svojom odchode do dôchodku v roku 1986 múzeu zanechal 12 000 fotonegátívov z výskumov, ktorý je v archíve katalogizovaný.

Súčasťou archívu Ľubovnianskeho múzea sú Lazoríkove rukopisy – výskumné zápisníky a zvukové nahrávky, v ktorých zachytil vzácne informácie a poznatky z oblasti materiálnej a duchovnej kultúry. Práve tie sú v ostatných rokoch predmetom digitalizácie, odborného spracovania a postupného publikovania.

V rámci edície *Etnografické zápisníky Jána Lazoríka* s podtitulom *Zo zbierok Ľubovnianskeho múzea* boli Ľubovnianskym múzeom od roku 2019 vydané tri diely obsahujúce autentický prepis týchto zápisníkov na základe ich tematického vymedzenia, doplnené odbornými štúdiami, anotáciami a informáciami o živote a diele Jána Lazoríka. Vydanie publikácií z verejných zdrojov podporil FPU.

V prvom zväzku edície s názvom *Etnografické zápisníky Jána Lazoríka: Drotárstvo, vysťahovalectvo, vojny (zo zbierok Ľubovnianskeho múzea)*, ktorý bol publikovaný v roku 2019, sú zaznamenané rozprávania zo života a spomienkové rozprávania na témy súvisiace s vandrovným drotárskym remeslom, vysťahovalectvom a tiež príbehy a zážitky spojené s udalosťami 1. a 2. svetovej vojny na fronte. Publikácia obsahuje autentický prepis rukopisu jedného z výskumných zošitov Jána Lazoríka s anotáciami k jednotlivým častiam prepisu a poznámkovým aparátom. Súčasťou publikácie je i štúdia o dejinách a kontextoch spišského drotárstva a prehľad kľúčových udalostí oboch vojnových konfliktov, ako aj stručný životopis Jána Lazoríka. Autorkou prepisu pramenného materiálu a anotácií k jednotlivým rozprávaniam bola etnografka Monika Pavelčíková, bývalá riaditeľka Ľubovnianskeho múzea. Na tvorbe publikácie spolupracovala Natália Špesová, vtedajšia odborná pracovníčka Ľubovnianskeho múzea, ktorá spracovala kapitoly *Životopis Jána Lazoríka*, *Úvod do problematiky* a históriu drotárstva na Spiši. Historik Adrián Drobňák, odborný pracovník Ľubovnianskeho múzea, spracoval stručný exkurz do problematiky 1. a 2. svetovej vojny v regióne. Editorom publikácie bol riaditeľ Ľubovnianskeho múzea Dalibor Mikulík. Publikácia s rozsahom 54 strán s obrazovou prílohou z archívu

² Múzeum spravuje taktiež vzácnu zbierku 44 vyrezávaných stropných trémov – tragarov, časť ktorých tvorí samostatnú expozíciu. Množstvo zbierkových predmetov, ktoré Ján Lazorík pre múzeum získal, je vystavených v expozícii Múzea ľudovej architektúry a súčasti tradičného odevu z mnohých lokalít, ktoré v teréne získal a spolu s etnografkou Monikou Pavelčíkovou opísal, pričom sú dnes sprístupnené verejnosti v otvorenom depozitári.

Obr. 2.

Etnografické zápisníky Jána Lazoríka: Drotárstvo, vysťahovalectvo, vojny (zo zbierok Ľubovnianskeho múzea).

Zdroj: archív Ľubovnianskeho múzea, foto: Petra Líšková, 2019.

múzea vyšla v náklade 200 kusov.³ Grafická podoba edície od autora Mareka Hrebíka reflektuje pôvodnú formu zápisníkov, pričom využíva súčasný dizajn pre vytvorenie aj vizuálne zaujímavej publikácie s efektívnou identifikáciou širokého spektra uvedených informácií (fonty písma, farebnosť, grafické členenie, rozmiestnenie apod.).

³ Grafický dizajn publikácie spracoval Marek Hrebík, tlač zabezpečila tlačiareň Ján Pavlovský.

Druhý zväzok tejto edície vyšiel pod názvom *Etnografické zápisníky Jána Lazoríka: Remeslá (zo zbierok Ľubovnianskeho múzea)* v roku 2020. Publikácia obsahuje autentický prepis dvoch výskumných zošitov Jána Lazoríka doplnený odbornými anotáciami približujúcimi fakty z lokálnych historických reálií. Tvorbe publikácie predchádzal archívny výskum histórie remeselnej a domácej výroby v okrese Stará Ľubovňa, ktorý realizovala Monika Pavelčíková. Následne vytvorila prepis vybraných prameňov a odborné anotácie. Prepis obsahuje výpovede informátorov o tradičnej remeselnej a domácej výrobe na prelome 19. a 20. storočia, opisy pracovných postupov, nástrojov a náradia, ako aj opisy súdobých spoločenských pomerov. Publikácia sprístupňuje i autorské kresby a náčrty zo zápisníkov Jána Lazoríka, ktoré tvoril počas terénnych výskumov s cieľom zaznamenať pracovné postupy a nástroje jednotlivých remeselných činností a je doplnená fotografiami z archívu Ľubovnianskeho múzea. Úvodná štúdia Moniky Pavelčíkovej a Natálie Hrebíkovej (rod. Špesovej) charakterizuje historický vývoj remeselnej a domácej výroby v spišskom a šarišskom regióne. Konceptcia edície zahŕňa taktiež predstavenie života a diela Jána Lazoríka. V druhom zväzku tak autori tejto state, synovia Jána Lazoríka Blahoslav a Igor čitateľovi približujú dlhoročnú prácu Jána Lazoríka ako ochranára prírody, botanika a mičurina, sprístupniac aj vzácne fotografie zo svojho súkromného archívu. Editorom publikácie bol riaditeľ Ľubovnianskeho múzea Dalibor Mikulík a publikácia vyšla v náklade 200 kusov v celkovom rozsahu 74 strán.

Prostredníctvom tretieho zväzku tejto edície s podtitulom *Kalendárne zvyky a obrady (zo zbierok Ľubovnianskeho múzea)*, vydaného v roku 2021, Ľubovnianske múzeum nadviazalo na predchádzajúce zväzky a čitateľom predstavilo materiál z oblasti nehmotného kultúrneho dedičstva Spiša, Šariša i Zemplína – obrady a obyčaje kalendárneho cyklu. V úvode publikácie Katarína Babčáková čitateľovi v odbornej štúdii približuje podobu a symboliku kalendárnych zvykov s akcentom na oblasť severovýchodného Slovenska. Nosnou časťou publikácie sú opäť autentické prepisy rukopisov – zápisníkov Jána Lazoríka, prepísané Natáliou Hrebíkovou a Monikou Pavelčíkovou. Anotácie vytvorila Monika Pavelčíková, ktorá bola počas svojej dlhoročnej práce v múzeu spolupracovníčkou a takpovediac spolupútničkou Jána Lazoríka počas mnohých jeho výskumných ciest. Súčasťou publikácií je aj fotografická príloha z archívu múzea.

Inovatívom tretieho zväzku je vydanie zvukových nahrávok z terénnej dokumentácie kalendárnych obradových a obyčajových príležitostí – rozprávania informátorov o jednotlivých zvykoch, záznamy betlehemských hier, obradových rečí, vinšov a piesní funkčne viazaných ku kalendárnym príležitostiam. Nahrávky z terénnych výskumov na CD nosiči sú vzácnym a ojedinelým pramenným materiálom využiteľným tak v odbornej etnologickej, muzeologickej, etnomuzikologickej a etnochoreologickej praxi, ako i v praxi folklórneho hnutia.⁴ Originálnou súčasťou tretieho zväzku sú aj transkripcie zvukových nahrávok vybraných piesní, funkčne viazaných ku kalendárnym príležitostiam. Sú zaznamenané v ich tradičnej podobe a štýlovej interpretácii reflektujúcej lokálne varianty. Autorkou etnomuzikologickej štúdie a charakteristiky týchto vzácných archaických hudobných prejavov bola etnomuzikologička Alžbeta Lukáčová. Editorom publikácie bol riaditeľ múzea Dalibor Mikulík a vyšla v náklade 300 kusov v celkovom rozsahu 140 strán.

⁴ Autorom mastra CD bol etnomuzikológ Peter Obuch.

Poslucháč má prostredníctvom audiozáznamov terénnej dokumentácie možnosť spoznať i samotný metodický prístup Jána Lazoríka pri terénnom výskume či zbere informácií a zoznámiť sa s jeho spôsobom vedenia rozhovorov. K svojim informátorom – spevákom, rozprávačom, pamätníkom – remeselníkom, gazdom, bačom, vojnovým veteránom, drotárom, vystaľovalcom, obyvateľom spišských, šarišských a zemplínskych dedín z radov najstaršej generácie s dátumom narodenia v 19. storočí, ale i strednej generácie a detí, pristupoval neformálne, motivujúco, s humorom a bohatými znalosťami spôsobu života, viery, vedomostí starého sveta. Pridanou hodnotou je i zápis starších názvov jednotlivých lokalít, ako ich vo svojich poznámkach a rozhovoroch Ján Lazorík používa.

Publikácie sú dostupné prostredníctvom e-shopu múzea, predaja v pokladni múzea a bola distribuovaná pamäťovým a fondovým, vedecko-výskumným, vzdelávacím i kultúrno-osvetovým inštitúciám a obecným samosprávam v lokalitách výskumov a zberov.

Témou pripravovaného štvrtého zväzku s podtitulom *Životné osudy v rozprávaniach* budú spomienkové rozprávania a rozprávania zo života (memoráty) informátorov z najstaršej generácie z lokalít historických regiónov Spiša a Šariša. Okrem rozprávání o spôsobe života na prelome 19. a 20. stor. súčasťou materiálu tvoria memoráty o majiteľoch hradu Ľubovňa z rodu Zamoyských či Salamonovcov z Plavča, ktorým patrila aj hájovňa v múzeu ľudovej architektúry. Súčasťou edičného výstupu publikácie budú okrem prepisov aj zvukové nahrávky rozprávání, anotácie k výpovediam, odborné štúdie a fotografie z archívu múzea.

Etnografické zápisníky Jána Lazoríka sú materiálom určeným širšej odbornej verejnosti z radov etnológov, folkloristov, historikov a múzejníkov, ale i študentov týchto vedných odborov, ktorí vo vedecko-výskumnej činnosti môžu využiť sprístupnený pramenný materiál z prelomu 19. a 20. storočia, ktorý zachytáva spôsob života a „malé dejiny“ v regiónoch Spiša a Šariša. Pridanou hodnotou publikovaných zápisníkov je tiež citácia súdobého mikroregionálneho variantu šarišského dialektu, ktorý Ján Lazorík pri svojej práci využíval, ako aj možnosť analyzovať metodológiu jeho výskumných postupov. Tematickým i obsahovým spracovaním môže byť prínosná i pre širšiu verejnosť so záujmom o tradičnú kultúru a históriu Spiša a Šariša. Ľubovnianske múzeum touto cestou pokračuje v publikačno-vzdelávacej iniciatíve, ktorej cieľom je odbornej i laickej verejnosti prezentovať výsledky celoživotnej práce Jána Lazoríka a zároveň sprostredkovať vzácny pramenný materiál pre ďalšiu vedecko-výskumnú, vzdelávaciu i umeleckú činnosť.

Referencie

Mikulík, D., Pavelčíková, M., Špesová, N., Drobňák, A. (2019). *Etnografické zápisníky Jána Lazoríka: drotárstvo, vystaľovalectvo, vojny (zo zbierok Ľubovnianskeho múzea)*. Stará Ľubovňa: Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni.

Mikulík, D., Pavelčíková, M., Hrebíková, N., Lazorík, B., Lazorík, I. (2020). *Etnografické zápisníky Jána Lazoríka: remeslá (zo zbierok Ľubovnianskeho múzea)*. Stará Ľubovňa: Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni.

Mikulík, D., Babčáková, K., Lukáčová, A., Pavelčíková, M. (2021). *Etnografické zápisníky Jána Lazoríka: kalendárne zvyky a obrady (zo zbierok Ľubovnianskeho múzea)*. Stará Ľubovňa: Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni.